

Joanna Jastrzębska*

<https://doi.org/10.18778/8331-324-5-10>

Nauczanie zdalne w opinii młodzieży akademickiej

Streszczenie. Celem przedstawionego w artykule fragmentu wyników badań własnych było poznanie opinii studentów wybranych specjalności kierunku pedagogika Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego na temat edukacji zdalnej oraz stwierdzenie ewentualnych różnic pomiędzy badanymi studium edukację wczesnoszkolną a kulturę fizyczną i zdrowotną.

Do przeprowadzenia badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego oraz technikę ankiety. Specjalnie w tym celu skonstruowany kwestionariusz ankiety wypełniło 127 studentów, w tym 96 kobiet i 31 mężczyzn, 61 studiujących na specjalności kultury fizycznej i zdrowotnej oraz 66 studentek pedagogiki wieku dziecięcego. Wyniki badań poddano analizie statystycznej, oceniając istotność statystyczną różnic z wykorzystaniem testu chi-kwadrat.

Wyniki badań wskazują, że ponad połowa ankietowanych ma negatywny stosunek do edukacji na odległość, w tym więcej studentów kultury fizycznej i zdrowotnej niż studentek pedagogiki wczesnoszkolnej. Według studentów system ten ogranicza kontakt z rówieśnikami i prowadzącymi, nie zachęca do dalszej pracy oraz nie jest w stanie wyjaśnić nurtujących problemów. Głównymi zaletami e-learningu okazały się: ekonomika, oszczędność czasu oraz możliwość nauki w dowolnym miejscu i czasie.

Słowa kluczowe: edukacja zdalna, studenci, nauka

Remote Learning in the Opinion of Academic Youth

Abstract. The purpose of the fragment of the results of our own research presented in the article was to find out the opinions of students of selected specialties of the pedagogy faculty of the Faculty of Education Sciences of the University of Łódź on remote education and to determine any differences between the respondents studying early childhood education and physical and health culture.

The diagnostic survey method and survey technique were used to conduct the study. A specially constructed survey questionnaire was filled out by 127 students, including 96 women and 31 men, 61 studying physical and health culture specialties and 66 female students of early childhood education. The results of the study were statistically analyzed by assessing the statistical significance of the differences using the chi-square test.

---

* Joanna Jastrzębska – mgr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu, Centrum Kształcenia Pedagogów Sportu, Al. Rodziny Scheiblerów 2, 90-128 Łódź,
e-mail: joanna.kowalska@now.uni.lodz.pl

The results show that more than half of the respondents have a negative attitude toward distance education, including more physical and health culture students than female early childhood pedagogy students. According to the students, the system limits contact with peers and instructors, does not encourage further work, and is unable to clarify nagging problems. The main advantages of e-learning were found to be cost-effectiveness, time-saving, and the possibility of learning anywhere at any time.

Keywords: remote education, students, science

Wstęp

Jedną z wielu wartości w życiu człowieka jest edukacja. Już w starożytności kładziono duży nacisk na kształcenie – potężne polis, Ateny i Sparta, stworzyły dwa modele wychowania i szkolnictwa. Grecy dążyli do wszechstronnego rozwoju człowieka pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym, dlatego w szkołach obowiązywał program wychowania i nauczania gimnastycznego, opartego na pentathlonie, który realizowany był w gimnazjonach. Nie było to jednak miejsce, w którym wykonywano same ćwiczenia fizyczne – oprócz tego był to punkt spotkań, odpoczynku, dysput, wykładów filozofów, a w epoce hellenistycznej prowadzono w nich systematyczne nauczanie.

W średniowieczu natomiast w dziedzinie oświaty i edukacji główną rolę odgrywały kościoły. Prowadziły one szkoły klasztorne, kolegiackie, parafialne oraz katedralne, w których nie było nauk praktycznych – widoczne było jednak ożywienie umysłowe mające wpływ na rozwój badań naukowych, co doprowadziło do powstania uniwersytetów. W epoce tej nie znano pojęcia postępu nauki – uważano, że prawda jest już ustalona – dlatego celem działania uniwersytetów było przekazywanie gotowej wiedzy w formie wykładu czy dysputy.

Epoka renesansu to okres wielkiego rozwoju kultury i cywilizacji. Wielkie odkrycia geograficzne czy naukowe przyczyniły się do powstania druku – co oznaczało rewolucję intelektualną. Ważnym narzędziem wykorzystywanym do przekazywania wiedzy stała się książka – podręcznik.

W okresie oświecenia w celach edukacyjnych sięgano natomiast do literatury pięknej, chodzono do licznych bibliotek czy teatrów, korzystano z elementarza i podręczników, także dla nauczycieli. W nielicznych sytuacjach organizowano również wykłady, dyskusje oraz inicjowano prace badawcze.

Przełom XIX i XX w. nazwano „wiekiem pary i elektryczności”. Intensywny rozwój nauki, przemysłu, techniki i medycyny przyczynił się do zwiększenia ludności w miastach i zmiany w systemie kształcenia. Podniesiono efektywność pracy drukarni, co miało wpływ na zmniejszenie kosztów produkcji książek, które w szkolnictwie stały się jeszcze bardziej popularne. Oprócz tego innym środkiem przekazu wiedzy w tym okresie stała się prasa i różnego rodzaju gazety czy czasopisma. Nagły rozwój techniki doprowadził do wynalezienia w 1895 r. kinematografu. Dwa lata później rozpoczęto produkcję urządzeń do kopiowania i wywoływania filmów oraz aparatów filmowych, co przyczyniło się do powstania pierwszej wytwórni filmowej. „Ruchomy obraz” stał się nowym środkiem przekazywania wiedzy.

Współcześnie technologia towarzyszy nam już w prawie każdym obszarze życia. Oprócz telewizji, radia, książek, sztuki czy prasy człowiekowi służą również technologie mobilne. Telefony stacjonarne przerodziły się w smartfony, elektroniczne zegarki, notebooki, tablety, laptopy czy komputery PC. Dla potrzeb współczesnego społeczeństwa wymyślony został Internet – ogólnosiwiatowy system połączeń między urządzeniami, który umożliwia dostęp do książek, filmów, informacji i muzyki.

Dzieci i młodzież coraz częściej sięgają do tych technologii. Widząc, że urozmaica i ułatwia im ona funkcjonowanie oraz że chętnie i skutecznie zdobywają wiedzę drogą elektroniczną, szkoły zaczęły wykorzystywać ją także w edukacji. Tradycyjne tablice zamieniane są na multimedialne, laptopy odgrywają rolę zeszytów, a smartfony książek czy encyklopedii. W wielu placówkach oświatowych i uczelniach wyższych – czerpiąc z całego dorobku technologii – prowadzone są także zajęcia czy wykłady na odległość. Jest to nauczanie wykorzystujące urządzenia, takie jak: laptop, komputer PC, smartfon czy tablet oraz Internet, które wspomagają proces dydaktyczny.

E-learning (w języku polskim określane terminami: nauka na odległość, kształcenie na odległość, zdalna edukacja, nauczanie elektroniczne, e-nauczanie, nauka online, nauczanie hybrydowe) jest wdrażany niemal we wszystkich ogniwach systemu edukacji i szkoleń. Stanowi swoistą rewolucję, której skutki są często porównywane do wpływu, który wcześniej na kształcenie wywarły wynalazienie druku i masowa produkcja książek, przy czym nieporównywalnie szybsze jest tempo rozwoju tej nowej formy nauczania. Niemal codziennie wypróbowuje się jej nowe odmiany. E-learning stał się ważnym stymulatorem zmian w edukacji¹.

Istnieje wiele dokładnych definicji e-learningu. Józef Bednarek wraz z Ewą Lubiną piszą, że

nauczanie zdalne wspierane elektronicznie uważa się za specyficzną formę i organizację kierowanego przez nauczyciela procesu dydaktycznego odbywającego się za pośrednictwem mediów elektronicznych. Nie polega ono na zdobywaniu i dostarczaniu informacji za pośrednictwem Internetu. Nie powinno się go również utożsamiać ze stosowaniem komputera w tradycyjnym procesie nauczania².

Jacek Woźniak e-learning definiuje jako „nauczanie za pomocą różnych metod nauczania, których wspólną cechą jest zastosowanie elektronicznych technik informacyjnych i telekomunikacyjnych”³.

¹ A. Clarke, *E-learning. Nauka na odległość*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności WKŁ, Warszawa 2007, s. 11.

² J. Bednarek, E. Lubina, *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 89.

³ J. Woźniak, *E-learning w biznesie i edukacji*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 33.

Według Alana Clarke'a jest to natomiast

nowoczesna forma edukacji obejmująca szeroki zakres różnych technik i metod uczenia się. Łączy ona samodzielne zdobywanie wiedzy za pomocą dostępnych elektronicznych środków technicznych z metodami tradycyjnymi, w których uczeń pozyskuje wiadomości od nauczyciela⁴.

Zatem e-learning jest to metoda nauczania, w której nie jest konieczna obecność nauczyciela. Program ten może zawierać dokładnie przygotowane ćwiczenia, prezentacje, artykuły, filmiki itp. Uczeń ma możliwość odtwarzania i wykonywania poleceń w dowolnym miejscu i czasie. Okres trwającej pandemii COVID-19 przyczynił się do usprawnienia nauczania na odległość. Długie kwarantanny, podczas których uczniowie, studenci i nauczyciele byli zmuszeni do pozostania w domach, wpłynęły na znaczny rozwój tejsze metody nauczania. Obecnie umożliwia ona zaliczenie przedmiotu, zdanie kursu czy uzyskanie uprawnień w jakiejś dziedzinie. Z roku na rok system ten staje się coraz popularniejszy i wymyślane są coraz to nowsze platformy czy aplikacje edukacyjne.

Należy wspomnieć również, że człowiek najszybciej uczy się, kiedy wiedza oddziałuje na jego zmysły. Jedni uczą się szybciej, kiedy widzą lub słyszą informacje, a inni, kiedy spróbują je samodzielnie, praktycznie wykorzystać.

Kształcenie na odległość pozwala w pełni wykorzystać dla efektywności nauczania dwa spośród trzech możliwych kanałów sensorycznych: wzrokowy i słuchowy (dotykowo-ruchowy z naturalnych przyczyn nieco słabiej). Pobudzenie wzrokowe przy korzystaniu z elektronicznych materiałów dydaktycznych jest ciągłe – przekaz multimedialny stymuluje kanał wzrokowy wielokrotnie silniej niż nauczanie tradycyjne. Pobudzenie słuchowe zapewnia komunikacja dźwiękowa, tak z komputera, jak i z innymi osobami obecnymi w Sieci. Rozmaitość multimedialnych materiałów dydaktycznych znacząco wspiera proces wielozmysłowego uczenia się oparty na różnych typach inteligencji złożonej: wizualno-przestrzennej, werbalnej, matematyczno-logicznej, muzycznej, intrapersonalnej czy interpersonalnej. Na liście tej zabraknie miejsca jedynie dla inteligencji kinestetycznej, jako że ruch ciała jest w tych warunkach słabo wykorzystywany⁵.

Zatem nie każdy będzie uczył się skutecznie, wykorzystując nauczanie na odległość. Osoby zdobywające wiedzę szybciej poprzez praktykę – wykonywanie ruchu – będą wolniej i mniej skutecznie przyjmowały wiedzę podczas edukacji zdalnej. Łatwiej i efektywniej będą natomiast edukować się wzrokowcy oraz osoby uczące się szybciej poprzez słuchanie informacji.

W Uniwersytecie Łódzkim e-learning obecny jest już od 2000 r. Nauczyciele akademicy stosują tę metodę nauczania do realizacji lub urozmaicenia swoich przedmiotów. Oprócz tego władze Uczelni dzięki platformie zdalnej realizują

⁴ A. Clarke, *E-learning...*, s. 9.

⁵ J. Bednarek, E. Lubina, *Kształcenie na odległość...*, s. 89.

liczne kursy i szkolenia dla studentów oraz pracowników, takie jak szkolenie BHP, kurs praw autorskich, biblioteczny, ogólnouczelniany, pierwszej pomocy czy testy językowe.

Wydział Nauk o Wychowaniu wykorzystuje tę metodę nauczania od roku akademickiego 2012/2013. Początkowo realizowany był w ten sposób tylko jeden przedmiot: Filozoficzne podstawy wychowania. Gdy jednak odnotowano skuteczność tego narzędzia, już w następnym roku prowadzono w ten sposób 11 innych przedmiotów. Z każdym kolejnym rokiem akademickim realizowano coraz więcej innych przedmiotów za pomocą e-learningu. Stał się on wygodną, korzystną, ekonomiczną i skuteczną metodą przekazywania wiedzy. Edukacja zdalna ma wielu zwolenników, lecz duża grupa ludzi dostrzega również jej wady i braki.

Materiał i metoda

Aby poznać opinie studentów na temat edukacji zdalnej, przeprowadzono badania pilotażowe. Zastosowano dobór próby celowy, a badania zostały przeprowadzone audytoryjnie po wybuchu i na początku trwania pandemii COVID-19, w maju 2018 r. na Wydziale Nauk o Wychowaniu w Uniwersytecie Łódzkim. Objęto nimi 127 studentów, w tym 96 kobiet i 31 mężczyzn: 66 studentek ze specjalności pedagogika wieku dziecięcego oraz 61 studentów ze specjalności pedagogika kultury fizycznej i zdrowotnej. Wśród respondentów 97 osób było w wieku 19–22 lat, natomiast 30 osób w wieku 23–26 lat. Wyniki badań ankietowych poddano analizie istotności różnic w teście chi-kwadrat, porównując wartość empiryczną z wartością teoretyczną tekstu⁶.

Celem badań pilotażowych było poznanie opinii studentów pedagogiki na temat kształcenia na odległość oraz stwierdzenie ewentualnych różnic pomiędzy respondentami studiującymi pedagogikę wieku dziecięcego a uczącymi się kultury fizycznej i zdrowotnej.

Przedmiotem badań był stosunek studentów do edukacji zdalnej oraz wady i zalety, jakie w niej dostrzegali.

W związku z przedmiotem badań postawiono następujące główne pytanie badawcze: Jaki jest stosunek badanych studentów do edukacji zdalnej oraz jakie dostrzegają wady i zalety tejże metody nauczania?

Na potrzeby niniejszej pracy sformułowano również następujące pytania szczegółowe:

1. Czy badanych studentów system e-learning zachęcił do dalszej dodatkowej samodzielnej pracy?
2. Czy zajęcia na platformie edukacyjnej ograniczają studentom kontakt z rówieśnikami oraz prowadzącym?
3. Czy zajęcia online są w stanie odpowiedzieć na indywidualne pytania i potrzeby respondentów?

⁶ A. Maszorek-Szymala, *Podstawy statystyki dla studentów i nauczycieli*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 91.

4. Czy podczas wykładów internetowych przeważa wiedza teoretyczna nad praktyczną?

5. Jakie zalety edukacji przez Internet dostrzegają badani?

6. Czy i jaka istnieje zależność między reprezentowaną specjalnością przez studentów kierunku pedagogika a ich stosunkiem do edukacji zdalnej?

W odniesieniu do problemu głównego i szczegółowych pytań badawczych postawiono dwie hipotezy badawcze:

H1: Zakłada się, że studenci mają negatywny stosunek do edukacji zdalnej.

H2: Istnieje zależność między reprezentowaną specjalnością przez badanych studentów kierunku pedagogika a ich stosunkiem do edukacji zdalnej, tj. studenci pedagogiki kultury fizycznej i zdrowotnej częściej niż studentki pedagogiki wieku dziecięcego wskazują wady tejże metody nauczania.

W tym schemacie problematyki badawczej wprowadzono zmienną zależną i niezależną, odpowiednio: stosunek do edukacji zdalnej badanych studentów pedagogiki i rodzaj specjalności (pedagogika wieku dziecięcego, pedagogika kultury fizycznej i zdrowotnej). Wskaźnikami natomiast były: chęć dodatkowej, samodzielnej pracy badanych studentów, kontakt z rówieśnikami i prowadzącym, odpowiedzi na indywidualne pytania i potrzeby respondentów, przewaga wiedzy teoretycznej nad praktyczną podczas zajęć online, zalety edukacji na odległość.

W celu poznania opinii i poglądów wybranej zbiorowości, w której występuje zjawisko nauczania na odległość, do zrealizowania badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Z różnych technik badawczych wybrano technikę ankiety. Narzędziem badawczym jest specjalnie w tym celu skonstruowany, autorski kwestionariusz ankiety zawierający pytania zamknięte i otwarte.

Tabela 1. Charakterystyka badanych osób

Wyszczególnienie	Pedagogika wieku dziecięcego (PWD)		Pedagogika kultury fizycznej i zdrowotnej (PKFiZ)		Ogółem
	19–22	23–26	19–22	23–26	
wiek	19–22	23–26	19–22	23–26	–
kobiety	52	14	21	9	96
mężczyźni	0	0	24	7	31
ogółem	52	14	45	16	127

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki i dyskusja

Jak pisze Bożena Jakubczak:

nauczanie zdalne przez ogólnoswiatową sieć komputerową Internet może przyjmować wiele postaci i być skierowane do wielu osób w różnym wieku i na różnych poziomach kształcenia. Edukacja online jako metoda prowadzenia procesu dydaktycznego, który cechuje brak jedności miejsca, a na ogół także czasu uczestników tego procesu, dotyczy w naszym kraju w zasadzie tylko ludzi dorosłych, tzn. studentów i osób pracujących uzupełniających lub uzyskujących nowe kompetencje⁷.

Z tego względu przeprowadzono badania pilotażowe mające na celu poznanie stosunku studentów do edukacji na odległość.

Tabela 2. System e-learning jako zachęta do dalszej dodatkowej samodzielnej pracy badanych

Czy system e-learningu zachęcił Cię do dodatkowej pracy?	PWD	PKFiZ	Ogółem
	N (%)	N (%)	N (%)
Tak	18 (27,27)	9 (14,75)	27 (21,26)
Nie	48 (72,73)	52 (85,25)	100 (78,74)
Chi-kwadrat (χ^2)	$\chi^2 = 2,97$, $df = 1$ ($p < 0,05$)		127 (100,00)

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki zawarte w tabeli 2 wskazują na to, że aż 78,74% studentów system e-learning nie zachęcił do dodatkowej samodzielnej pracy, z czego więcej studentów specjalności pedagogika kultury fizycznej i zdrowotnej, niż studentek pedagogiki wieku dziecięcego (85,25% PKFiZ i 72,73% PWD). Zaledwie 21,26% studentów zostało zachęconych, w tym więcej studentek PWD (27,27%) niż studentów PKFiZ (14,75%). Podsumowując uzyskane wyniki badań, nie stwierdzono różnicy istotnej statystycznie pomiędzy badanymi grupami $\chi^2 = 2,97$, $df = 1$ ($p < 0,05$).

Tabela 3. Łatwość w komunikacji z rówieśnikami na platformie edukacyjnej według respondentów

Czy uważasz, że dzięki zajęciom na platformie edukacyjnej łatwiej można komunikować się z rówieśnikami?	PWD	PKFiZ	Ogółem
	N (%)	N (%)	N (%)
Tak	10 (15,15)	11 (18,03)	21 (16,54)
Nie	31 (46,97)	44 (66,67)	75 (59,06)
Nie wiem	25 (37,88)	6 (9,09)	31 (24,40)
Chi-kwadrat (χ^2)	$\chi^2 = 13,77$, $df = 2$ ($p < 0,05$)		127 (100,00)

Źródło: opracowanie własne.

⁷ B. Jakubczak, *Kształcenie zdalne przez Internet jako urzeczywistnienie idei edukacji bez granic*, s. 2, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/10271/1/BJakubczak2.pdf> (dostęp: 10.02.2022).

Dane dotyczące łatwości w komunikacji respondentów z rówieśnikami podczas zajęć online skłaniają do refleksji. Aż 59,06% badanych uważa, że nie jest łatwiej komunikować się z rówieśnikami, 24,4% nie zastanawiało się nad tym i zaledwie 16,54% uważa, że jest łatwiej zostać w bliskim kontakcie ze znajomymi. Analizując odpowiedzi pod kątem specjalności, to zróżnicowanie zaznacza się w odpowiedziach „Nie” (66,67% PKFiZ do 46,97% PWD) i „Nie wiem” (37,88% PWD do 9,09% PKFiZ). Podsumowując uzyskane wyniki badań, stwierdzono różnice istotne statystycznie pomiędzy badanymi grupami $\chi^2 = 13,77$, $df = 2$ ($p < 0,05$).

Tabela 4. Ograniczenie kontaktu z prowadzącym podczas realizacji wykładów internetowych według ankietowanych

Czy uważasz, że zajęcia internetowe ograniczają Ci kontakt z prowadzącym?	PWD	PKFiZ	Ogółem
	N (%)	N (%)	N (%)
Tak	29 (43,94)	28 (45,90)	57 (44,88)
Nie	18 (27,27)	24 (39,34)	42 (33,07)
Czasami	19 (28,79)	9 (14,75)	28 (22,05)
Chi-kwadrat (χ^2)	$\chi^2 = 4,26$, $df = 2$ ($p < 0,05$)		127 (100,00)

Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli 4 potwierdzają to, że zajęcia internetowe ograniczają kontakt z prowadzącym – takie zdanie wyraża aż 44,88% studentów. Przeciwny pogląd ma 33,07% studentów, z czego więcej studentów PKFiZ (39,34%) niż studentek PWD (27,27%), natomiast 22,05% czasami odczuwa taką trudność, w tym większa liczba studentek PWD (28,79%) niż studentów PKFiZ (14,75%). Podsumowując uzyskane wyniki badań dotyczące tego: czy wykłady na odległość ograniczają kontakt z prowadzącym, nie stwierdzono różnicy istotnej statystycznie pomiędzy badanymi grupami $\chi^2 = 4,26$, $df = 2$ ($p < 0,05$).

Tabela 5. Odpowiedź badanych studentów na pytanie: *Czy zajęcia online odpowiadają na indywidualne pytania i potrzeby respondentów?*

Czy zajęcia online są w stanie odpowiedzieć na Twoje indywidualne pytania i potrzeby?	PWD	PKFiZ	Ogółem
	N (%)	N (%)	N (%)
Tak, znajduję odpowiedź na każde pytanie	21 (31,82)	21 (34,43)	42 (33,07)
Na wiele pytań nie uzyskałem odpowiedzi	35 (53,03)	29 (47,54)	64 (50,39)
Nie, na żadne pytanie nie uzyskałem odpowiedzi	10 (15,15)	11 (18,03)	21 (16,54)
Chi-kwadrat (χ^2)	$\chi^2 = 0,41$, $df = 2$ ($p < 0,05$)		127 (100,00)

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki zawarte w tabeli 5 wskazują, że aż 50,39% ankietowanych nie uzyskuje odpowiedzi na wiele pytań podczas zajęć realizowanych przez Internet. Zaledwie 33,07% badanych otrzymuje odpowiedź na każde pytanie, a 16,54% nie uzyskuje odpowiedzi na żadne z pytań. Zróżnicowanie między specjalnościami nie zaznacza się oraz nie stwierdza się różnicy istotnej statystycznie pomiędzy badanymi grupami $\chi^2 = 0,41$, $df = 2$ ($p < 0,05$).

Tabela 6. Przewaga wiedzy teoretycznej nad praktyczną podczas zajęć internetowych według respondentów

Czy uważasz, że podczas wykładów internetowych przeważa wiedza teoretyczna nad praktyczną?	PWD	PKFiZ	Ogółem
	N (%)	N (%)	N (%)
Tak	28 (42,42)	21 (34,43)	49 (38,58)
Tak i przeszkadza mi to	14 (21,21)	18 (29,51)	32 (25,20)
Tak, lecz nie przeszkadza mi to	13 (19,70)	17 (27,87)	30 (23,62)
Nie	11 (16,67)	2 (3,28)	13 (10,24)
Nie i przeszkadza mi to	0 (0,00)	2 (3,28)	2 (1,57)
Nie, lecz nie przeszkadza mi to	0 (0,00)	1 (1,52)	1 (0,79)
Ogółem	66 (100)	61 (100,00)	127 (100,00)

Źródło: opracowanie własne.

Wart uwagi jest fakt, że 38,58% respondentów uważa, że podczas wykładów internetowych przeważa wiedza teoretyczna nad praktyczną. Aż 25,2% ankietowanych stwierdza, iż przeważa i przeszkadza im ten fakt, natomiast 23,62% twierdzi, że przeważa, lecz nie przeszkadza im to. Zaledwie 10,24% badanych podaje, że teoria nie przeważa nad praktyką, w tym 16,67% studentek PWD i 3,28% studentów PKFiZ oraz 1,57%, że nie przeważa i przeszkadza im to oraz 0,79%, że nie przeważa i im to przeszkadza.

Osoby, które dostrzegają zalety edukacji przez Internet, najczęściej wymieniają: oszczędność czasu (23,53% wskazań), naukę w dowolnym miejscu i czasie (22,06% wskazań), ekonomię (13,24% wskazań), stały dostęp do wykładów (10,29% wskazań), łatwiejszą naukę (5,88% wskazań), brak tremy (4,41% wskazań), lepsze skupienie na wykładach (2,94% wskazań), możliwość robienia wielu rzeczy jednocześnie (1,47% wskazań). Więcej studentek PWD niż studentów PKFiZ uważa, że dzięki takim wykładom zaoszczędza się czas (34,21% wskazań studentek PWD do 10,71% wskazań studentów PKFiZ). W stosunku do studentów pedagogiki kultury fizycznej i zdrowotnej zdecydowanie więcej studentek pedagogiki dziecięcej łatwiej uczy się dzięki takim wykładom (0% wskazań studentów PKFiZ do 10,53% wskazań studentek PWD). Studenci PKFiZ natomiast w większej liczbie (21,43% wskazań) niż studentki PWD (7,89% wskazań) doceniają ekonomię tego systemu oraz brak tremy (10,71% wskazań do 0% wskazań studentek PWD).

Tabela 7. Rodzaje zalet edukacji przez Internet dostrzegane przez ankietowanych

Jakie dostrzegasz zalety edukacji przez Internet?	PWD	PKFiZ	Ogółem
	N (%)	N (%)	N (%)
Oszczędność czasu	13 (34,21)	3 (10,71)	16 (23,53)
Nauka w dowolnym miejscu i czasie	9 (23,68)	6 (21,43)	15 (22,06)
Nie trzeba dojeżdżać na wykłady (ekonomia)	3 (7,89)	6 (21,43)	9 (13,24)
Stały dostęp do wykładów	3 (7,89)	4 (14,29)	7 (10,29)
Łatwiej się uczyć	4 (10,53)	0 (0,00)	4 (5,88)
Brak tremy	0 (0,00)	3 (10,71)	3 (4,41)
Można lepiej skupić się na wykładach	0 (0,00)	2 (7,14)	2 (2,94)
Można robić wiele rzeczy jednocześnie	1 (2,63)	0	1 (1,47)
Osoby, które nie rozwinęły odpowiedzi	5 (13,16)	6 (21,43)	11 (16,18)

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przedstawionych wyników badań, będących odpowiedzią na podstawowe pytania badawcze, można stwierdzić, iż hipotezy badawcze zostały potwierdzone, tj. studenci mają negatywny stosunek do edukacji zdalnej oraz istnieje zależność między specjalnościami a stosunkiem do edukacji zdalnej – studenci pedagogiki kultury fizycznej i zdrowotnej częściej niż studentki pedagogiki wieku dziecięcego wskazują wady tejsze metody nauczania.

Powyższe wyniki są zbieżne z wybranymi wynikami badań innych autorów oraz mogą stanowić ich uzupełnienie.

Wyniki badań przeprowadzonych w lutym 2021 r. przez zespół Miłosza W. Romaniuka i Joanny Łukasiewicz-Wieleby potwierdzają wyniki badań własnych. Skierowane były one do nauczycieli akademickich oraz studentów Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Miały na celu poznanie refleksji i doświadczeń badanych, będących efektem kilku miesięcy pracy i nauki zdalnej. Do realizacji badań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz dwa kwestionariusze ankiety, po jednym dla każdej z grup. W badaniu wzięło udział 486 studentów, w tym 93% kobiet i 6,5% mężczyzn.

Studenci poproszeni o podanie zalet, jakie dostrzegają w edukacji zdalnej, najczęściej wymieniaли: brak konieczności dojazdu na zajęcia (48,39%), dobra organizacja czasu i sposobu realizacji procesu uczenia się (45,45%), oszczędność czasu (31,45%), wygoda i komfort pracy zdalnej (26,41%, w tym mniejszy wstyd i komfort psychiczny), oszczędności finansowe (9,48%), dostęp do różnych materiałów potrzebnych do uczenia się (7,06%).

Studenci wypowiedzieli się także na temat wad zdalnej edukacji. Wyniki te znowo potwierdzają rezultaty badań pilotażowych własnych. Dla większości studentów problemem okazuje się brak kontaktu z ludźmi (69,15%), w tym z wykładowcą (33,06%) i z rówieśnikami (26,81%), kwestie techniczne (31,05%), brak motywacji (6,25%),

mniej zaangażowanie (4,84%), brak kształcenia umiejętności praktycznych (5,24%), trudniejsze uczenie się (2,22%), problemy zdrowotne związane z długotrwałym spędzaniem czasu przed komputerem (13,91%), a 11,09% zaś badanych nie podobają się egzaminy przeprowadzane w formie zdalnej. Ponadto 5,85% studentów dostrzega trudności komunikacyjne, w tym brak informacji zwrotnych⁸.

Kolejne badania również są zbieżne z wynikami badań własnych. Marzena Chrost wraz ze Sławomirem Chrostem na przełomie maja i czerwca 2021 r. przeprowadzili kwerendę mającą na celu poznanie opinii studentów na temat zdalnego nauczania w czasie trwania pandemii COVID-19. Wzięło w niej udział 172 studentów kierunków pedagogicznych. W tych badaniach empirycznych zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z techniką ankiety oraz wykorzystano kwestionariusz SWOT. Wyniki badań wskazują, że nauczanie w formie zdalnej ma zarówno pozytywne, jak i negatywne strony. Według badanych studentów najczęściej wymienianymi pozytywnymi aspektami nauczania zdalnego po raz kolejny są: oszczędność czasu (33,7%), indywidualne zarządzanie czasem (19,7%), nauka w domu (15,6%), indywidualne uczenie się (15,1%), wygoda (13,9%), redukcja kosztów (8,1%), dostęp do materiałów (6,9%). Ponadto 7,5% respondentów uważa, że nauczanie zdalne nie ma mocnych stron.

Najczęściej wymieniane wady to: nadmiar materiałów i prac do przygotowania (54,6%), problemy techniczne (37,7%), ograniczony bezpośredni kontakt międzyludzki (22%), słaba jakość zajęć i brak rzetelności w ich prowadzeniu (15,1%), brak motywacji do nauki (5,8%)⁹.

Inne, zbieżne i zarazem uwzględniające stosunek badanych do dalszej pracy z wykorzystaniem e-learningu sondaże przedstawia Karolina Chrabąszcz na przykładzie opinii studentów Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie. Na pytania zawarte w ankiecie udzieliło odpowiedzi 158 studentów kierunków: Zarządzanie oraz Turystyka i Rekreacja. Za największe korzyści edukacji zdalnej respondenci znów uznawali: dogodność miejsca i czasu (85%), indywidualizację (50%), brak kosztów dojazdu i redukcja czasu na dojazd (41%). Wadami tej edukacji jest natomiast: brak kontaktu z prowadzącym (64%), mała możliwość współpracy z innymi uczestnikami (42%), konieczność posiadania dużej motywacji (36%), niezbędność posiadania optymalnego sprzętu oraz łącza internetowego (33%).

Co ciekawe, aż 89% biorących udział w badaniu popiera tę formę nauczania, w tym 75% wyraża chęć kontynuowania nauki w trybie blended learning, 15% chciałoby się edukować wyłącznie w trybie zdalnym, 10% tylko w trybie stacjonarnym i za ledwie 11% jest zdecydowanie przeciwna kontynuowaniu edukacji na odległość¹⁰.

⁸ M. W. Romaniuk, J. Łukasiewicz-Wieleba, *Raport z badań: Zdalna edukacja kryzysowa w APS w okresie pandemii COVID-19, z perspektywy różnych doświadczeń*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2021, s. 38–41.

⁹ M. Chrost, S. Chrost, *Online learning during the pandemic in the experience of future teachers*, „Quarterly Journal Fides Et Ratio” 2021, no. 3 (47), s. 582–588, <https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR/article/view/859/676> (dostęp: 10.02.2022).

¹⁰ K. Chrabąszcz, *Wykorzystanie e-learningu w procesie kształcenia studentów*, „Zeszyty Naukowe MSE w Tarnowie” 2011, nr 1 (17), s. 55–66, <https://doi.org/10.25944/znmwse.2011.01.5566> (dostęp: 26.05.2022).

Anna Waligóra w artykule pt. *Dydaktyka zdalna w czasach pandemii COVID-19 – opinie studentów, wnioski, implikacje praktyczne. Raport z badań* prezentuje wyniki badań własnych, przeprowadzonych na przełomie marca i kwietnia 2021 r. na próbie 507 losowo wybranych studentów polskich szkół wyższych. Celem sondażu było poznanie refleksji studentów na temat kształcenia realizowanego w trybie zdalnym. Przeprowadzone badania miały charakter ilościowy, natomiast z uwagi na sformułowane problemy badawcze miały charakter opisowo-wyjaśniający. Zostały one przeprowadzone z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego oraz techniki ankiety.

Zdecydowana większość studentów (41,6%) oceniła swoje zaangażowanie jako przeciętne. Zaangażowanie własne jako wysokie określiło 30,6% badanych. Bardzo wysoko oceniło swoje zaangażowanie 14,6% badanych, a jako niskie 10,3%. 3% ankietowanych przyznało, iż zaangażowanie własne ocenia na poziomie bardzo niskim. Ponadto 53,1% badanych przyznało, że ich motywacja uległa obniżeniu podczas edukacji na odległość¹¹.

Główne problemy pojawiające się podczas takiej edukacji dotyczą dostępu do Internetu, awarii sprzętu czy braku oprogramowania.

Badani zwracali również uwagę na takie niedogodności, jak: wymagania stawiane przez prowadzących, silny stres, wyczerpanie, deficyt snu, krępująca konieczność włączenia kamery, brak zdobywania praktycznego doświadczenia, trudność w znalezieniu spokojnego miejsca do nauki, rozproszenie spowodowane tym, że inni domownicy również przebywają w domu, nadto brak kontaktu z grupą, zbyt krótkie przerwy rozdzielające zajęcia, monotoność zajęć, trudność w opanowaniu materiału bez zajęć praktycznych, problemy ze skupieniem się z uwagi na mnogość rozpraszających bodźców, brak motywacji¹².

Oprócz tych niedogodności studenci dostrzegli także pozytywne aspekty edukacji realizowanej w trybie zdalnym, w tym wiele kompetencji interpersonalnych, takich jak: przystosowanie się do zmiany (46,6%), samodzielność (45,4%), zarządzanie wolnym czasem (41,4%), samodyscyplina (38,9%), dobra organizacja pracy (34,7%), obsługa nowoczesnych technologii (31%), praca pod presją czasu (30%), otwartość na nowe rozwiązania (23,7%), komunikatywność (22,7%) czy kreatywność (20,9%).

Problematyka badawcza ukierunkowana była również na diagnozę potrzeb studentów w zakresie kontynuowania zajęć realizowanych w formie zdalnej. 46% badanych przyznało, iż oczekuje jak najszybszego powrotu na zajęcia stacjonarne.

¹¹ A. Waligóra, *Dydaktyka zdalna w czasach pandemii COVID-19 – opinie studentów, wnioski, implikacje praktyczne. Raport z badań*, s. 123, <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/kie/133/kie13306.pdf> (dostęp: 22.02.2022).

¹² Tamże, s. 124.

Jednak 34,7% dobrze czuje się w obecnej sytuacji, (...) a 62,8% badanych podkreśla, że wyraża zainteresowanie realizacją części zajęć w formie zdalnej w przyszłości¹³.

Respondenci postulowali również kwestie wymagające w ich ocenie udoskonalenia w ramach realizowanej dydaktyki zdalnej. Według nich prowadzący powinni jasno określić zasady realizacji nauczania zdalnego (50,1%), dostosować ilość materiałów do jednostki zajęć (60,7%), podnieść swoje kompetencje w zakresie umiejętności posługiwania się narzędziami technologii komunikacyjnej i informacyjnej (54,4%), poprawić jakość prowadzonych zajęć (42,6%), ulepszyć jakość udostępnianych materiałów dydaktycznych (32,9%), budować relacje oparte na szacunku wobec studenta (32,7%), udoskonalić formę przeprowadzania egzaminów i zaliczeń (31,6%), komunikatywność (28,6%)¹⁴.

Wyniki badań własnych wraz ze zbieżnymi i uzupełniającymi wynikami badań innych autorów stanowią obszerny i cenny materiał badawczy, który może posłużyć do wprowadzenia wielu zmian ukierunkowanych na udoskonalanie zdalnie realizowanej dydaktyki akademickiej, aby uczynić ją skuteczniejszą i efektywniejszą w odczuciu prowadzących, ale przede wszystkim studentów.

Wnioski

1. Większość respondentów ma negatywny stosunek do edukacji na odległość. Znaczącej liczby studentów system e-learning nie zachęca do dalszej samodzielnej pracy, w tym więcej studentów specjalności kultura fizycznej i zdrowotnej niż studentek pedagogiki wieku dziecięcego.

2. W opinii ankietowanych, zajęcia prowadzone z wykorzystaniem Internetu znacznie ograniczają kontakt z rówieśnikami (tak uważa więcej studentów pedagogiki specjalności kultura fizyczna i zdrowotna niż studentek pedagogiki wieku dziecięcego) oraz prowadzącymi przedmioty, co skutkuje brakiem odpowiedzi na potrzeby i nurtujące pytania studentów.

3. Znaczna liczba studentów uważa, że podczas realizacji zajęć online przeważa wiedza teoretyczna nad praktyczną. Co więcej, 1/4 ankietowanych przeszkadza ten fakt, natomiast 24% nie przeszkadza. W obu wypadkach wyraża taką opinię więcej studentów pedagogiki specjalności kultura fizyczna i zdrowotna niż studentek pedagogiki wieku dziecięcego – te zaś w większej liczbie twierdzą, iż wiedza teoretyczna nie przeważa nad wiedzą praktyczną przekazywaną podczas zajęć. Może to być spowodowane tym, że studentki pedagogiki wczesnoszkolnej szybciej uczą się, tylko czytając informacje teoretyczne, studenci zaś pedagogiki kultura fizycznej i zdrowotnej lepiej zapamiętują informacje przekazywane w sposób praktyczny, oddziałujące na większą liczbę zmysłów.

¹³ Tamże, s. 126.

¹⁴ Tamże, s. 125.

4. Zaletami edukacji zdalnej okazują się: oszczędność czasu, nauka w dowolnym miejscu i czasie, ekonomia, stały dostęp do wykładów, łatwiejsza nauka, brak tremy, lepsze skupienie na wykładach, możliwość robienia wielu rzeczy jednocześnie.

Przedstawione doświadczenia badanych studentów nabyte poprzez uczestnictwo w zdalnym nauczaniu wskazują, iż należy podjąć jeszcze wiele kroków, które trzeba by wprowadzić do praktyki codziennej edukacji akademickiej. Należy konstruktywnie wykorzystać te dobre cechy edukacji na odległość wymieniane przez studentów i tym samym starać się eliminować problemy i zagrożenia. Sformułowane wnioski stanowią pewne przypuszczenia, które mogą stać się punktem wyjścia do dalszych refleksji czy też szerszych badań dotyczących kształcenia na odległość. Jak pisze J. Witkowski:

zdalne nauczanie to dyscyplina, której wszyscy dopiero się uczymy (prawie nikt z nas nie uczył dotychczas wyłącznie zdalnie). Podobnie jest z organizacją zdalnego nauczania – nie mamy w tym zakresie doświadczeń ani sprawdzonych rozwiązań. Przynajmy to przed sobą, bądźmy dla siebie wyrozumiali, dajmy sobie przyzwolenie na popełnianie błędów i poprawianie ich. Uratować może nas w tej sytuacji tylko spokój i otwarta komunikacja pomiędzy wszystkimi zainteresowanymi¹⁵.

Piśmiennictwo

- Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Chrabąszcz K., *Wykorzystanie e-learningu w procesie kształcenia studentów*, „Zeszyty Naukowe MSE w Tarnowie” 2011, nr 1 (17), <https://doi.org/10.25944/znmwse.2011.01.5566>
- Chrost M., Chrost S., *Online learning during the pandemic in the experience of future teachers*, „Quarterly Journal Fides Et Ratio” 2021, no. 3 (47), <https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR/article/view/859/676> (dostęp: 10.02.2022).
- Clarke A., *E-learning. Nauka na odległość*, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności WKŁ, Warszawa 2007.
- Jakubczak B., *Kształcenie zdalne przez Internet jako urzeczywistnienie idei edukacji bez granic*, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/1027/1/BJakubczak2.pdf> (dostęp: 10.02.2022).
- Maszorek-Szymala A., *Podstawy statystyki dla studentów i nauczycieli*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- Romaniuk M. W., Łukasiewicz-Wieleba J., *Raport z badań: Zdalna edukacja kryzysowa w APS w okresie pandemii COVID-19, z perspektywy różnych doświadczeń*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2021.
- Waligóra A., *Dydaktyka zdalna w czasach pandemii COVID-19 – opinie studentów, wnioski, implikacje praktyczne. Raport z badań*, <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/kie/133/kie13306.pdf> (dostęp: 22.02.2022).
- Witkowski J., *Organizacja zdalnego nauczania*, [w:] J. Pyżalski (red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, EduAkcja, Warszawa 2020.
- Woźniak J., *E-learning w biznesie i edukacji*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

¹⁵ J. Witkowski, *Organizacja zdalnego nauczania*, [w:] J. Pyżalski (red.), *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, EduAkcja, Warszawa 2020, s. 92.